

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2021:21

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Ny fiber i Rogsta och Bränn-Ekeby

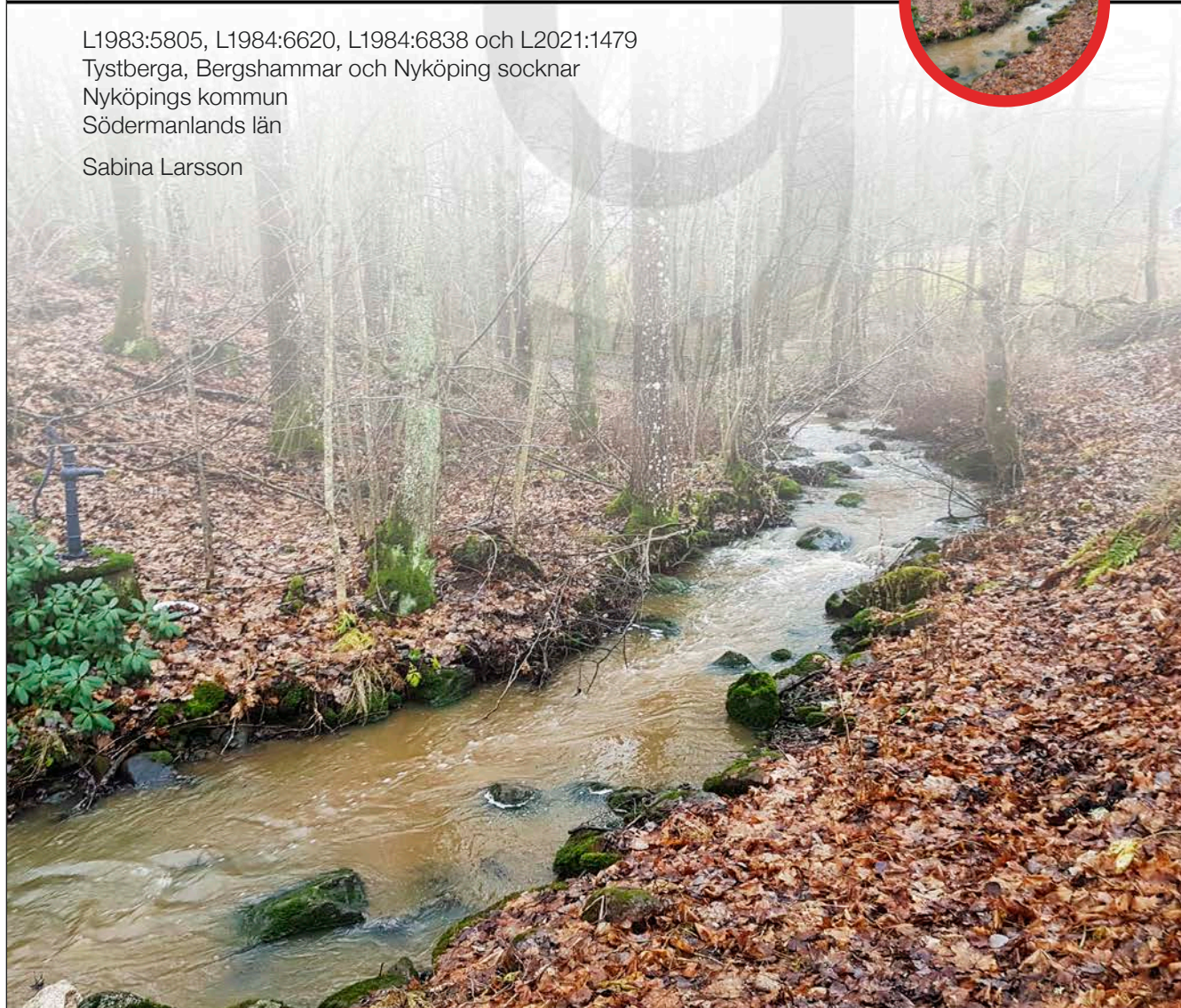
L1983:5805, L1984:6620, L1984:6838 och L2021:1479

Tystberga, Bergshammar och Nyköping socknar

Nyköpings kommun

Södermanlands län

Sabina Larsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-60904 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översiktskarta över Södermanlands län med platsen för undersökningarna markerade i rött.

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2021:21

Författare	Sabina Larsson
Kvalitetsgranskning	Annica Ramström
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Bränn-Ekebybäcken.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2021:21

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Ny fiber i Rogsta och Bränn-Ekeby

L1983:5805, L1984:6620, L1984:6838 och L2021:1479
Tystberga, Bergshammar och Nyköping socknar
Nyköpings kommun
Södermanlands län

Sabina Larsson

Lst dnr 431-836-2020, 431-5807-2020

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Södermanland
Kommun	Nyköping
Landskap	Södermanland
Socken	Tystberga, Bergshammar, Nyköping
Fastigheter	Tystberga-Rogsta 8:1, Bränn-Ekeby 5:21, 7:2, S:5, S:10, Dalskog 2:1
Fornlämningsnummer	L1983:5805, L1984:6620, L1984:6838 och L2021:1479
Lämningsstyp	Gravfält, hyttområde, härd
Datering	Förhistorisk tid, historisk tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2020-05-19, 2020-11-17
Länsstyrelsens diarienummer	431-836-2020, 431-5807-2020
Uppdragsnummer i Fornreg	202000772, 2020001578
Arkeologgruppens projektnummer	P20042, P20075
Projektledare	Sabina Larsson
Fältpersonal	Sabina Larsson, Erica Strengbom
Undersökningstid	December 2020
Undersökt yta	Ca 180 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	6
Rogsta, Tystberga.....	6
Bränn-Ekebys hytta	9
Syfte och målgrupper.....	10
Metod och genomförande.....	10
Resultat och tolkning.....	11
Tystberga, L1983:5805	11
Bränn-Ekeby, L1984:6620 och L1984:6838.....	14
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	17
Referenser	18
Bilagor	19

Figur 1. Karta över Nyköping med platsen för undersökningarna markerade i svart. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har i december år 2020 genomfört två arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakning. Arbetena utfördes i Tystberga och Bränn-Ekeby i Nyköpings kommun i Södermanland. I Tystberga grävdes schaktet inom fastigheten Tystberga-Rogsta 8:1 som delvis innefattar gravfältet L1983:5805. Här förlades schaktet i ett tidigare urschaktat område och vidare i dikeskanten. Inga fornlämningar påträffades.

Vid schaktningen i Bränn-Ekeby påträffades kulturlager innehållande sot, kol och slagg som härrör från hyttverksamheten som bedrivits på platsen. Söder om gravfältet L1984:6838 framkom botten av en härd som ¹⁴C-daterats till vikingatid.

Inledning

I samband med utbyggnad av fibernätverk i Nyköpings kommun har Arkeologgruppen AB genomfört två arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakning. Då Gästabudstaden bekostade båda uppdragen och förlade fältdelen i närstående tid beslutades i samråd med Länsstyrelsen i Södermanlands län att avrapportera resultaten tillsammans i föreliggande rapport. Fältarbetet utfördes i december år 2020.

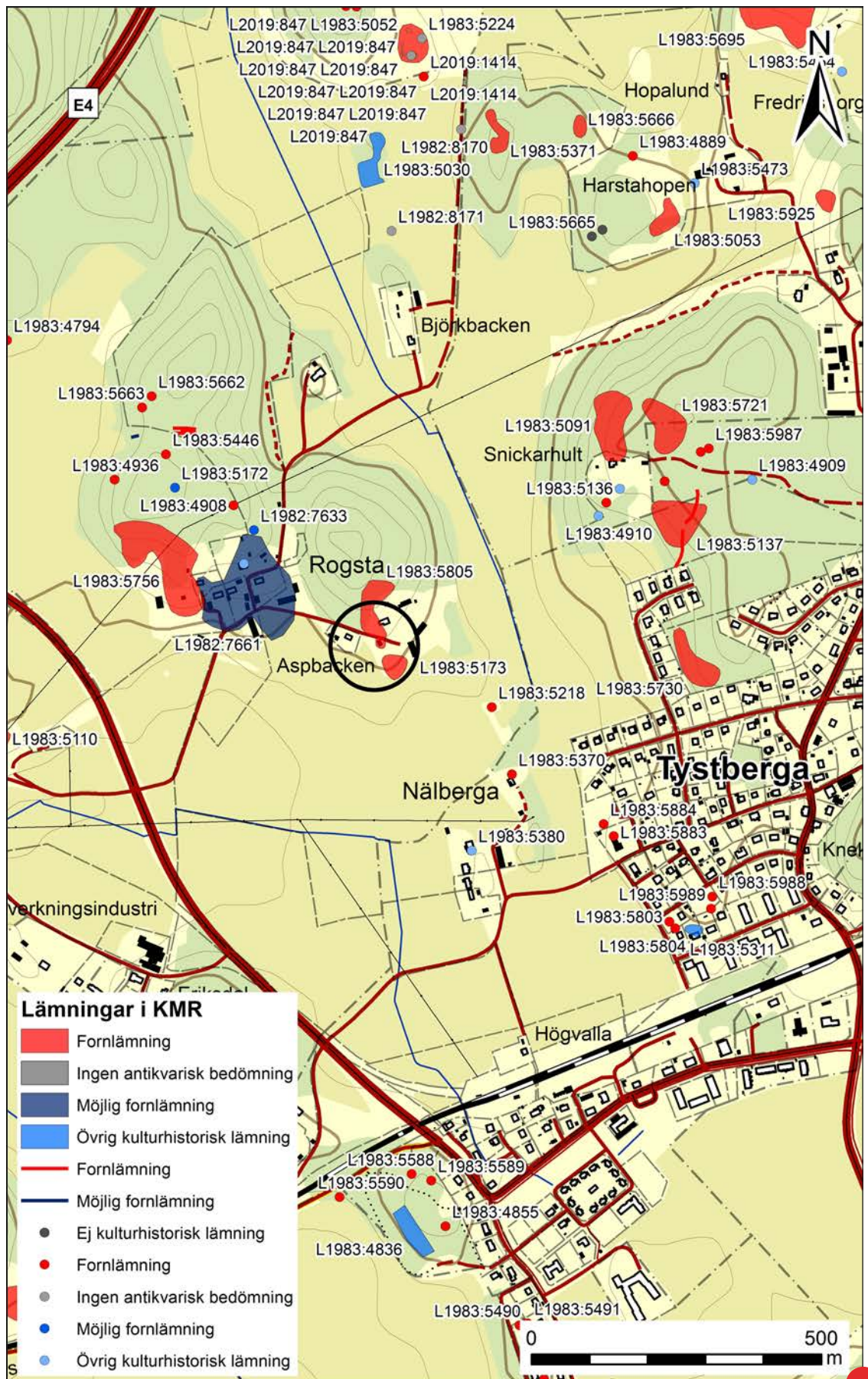
Bakgrund och kulturmiljö

Rogsta, Tystberga

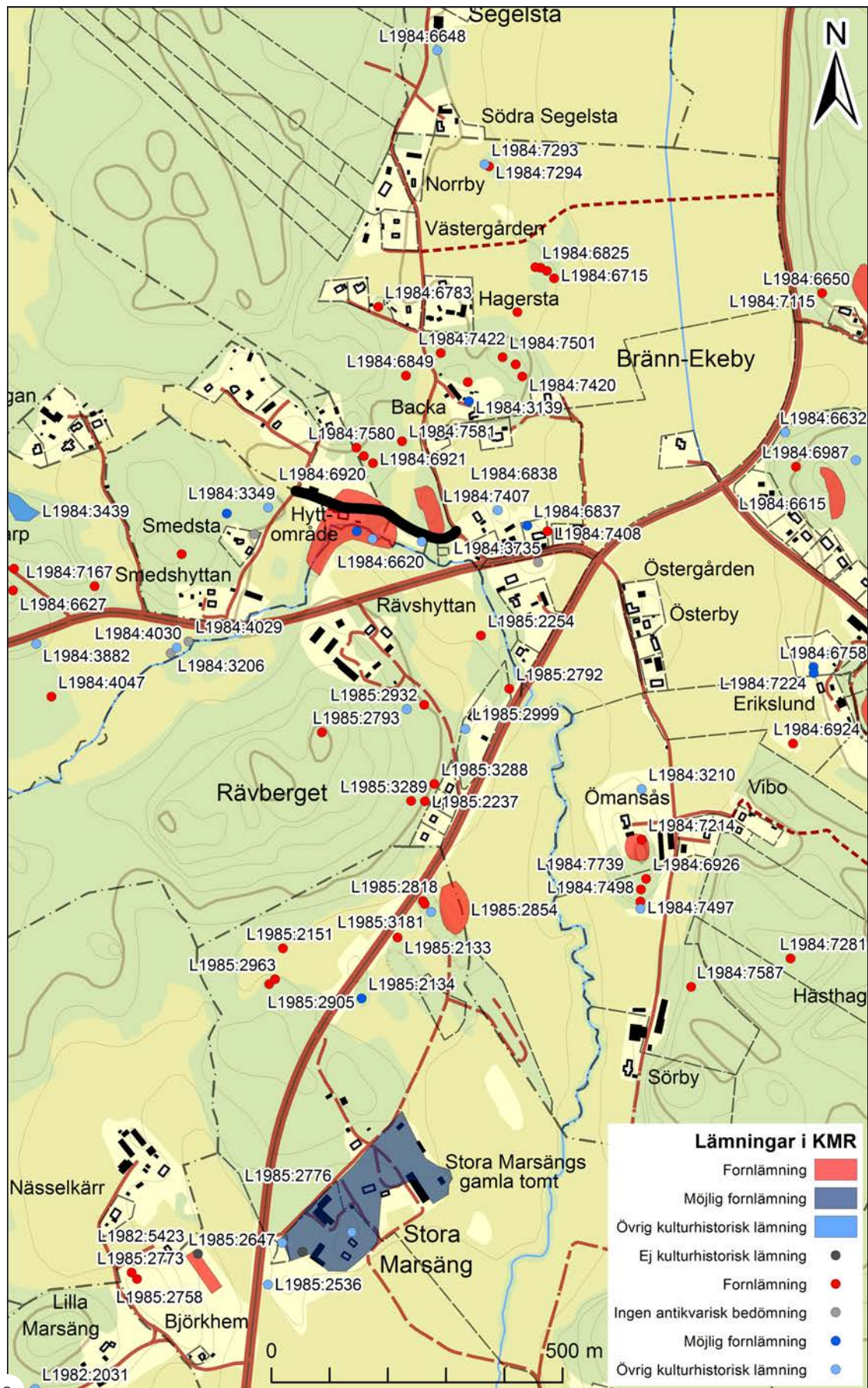
Tystberga är beläget cirka 1,5 mil nordöst om Nyköpings stad och Rogsta ligger i sin tur strax nordväst om samhället. Här berörde schaktningsövervakningen en sträcka inom fornlämningen och fornlämningsområdet för gravfältet L1983:5805 som består av cirka 40 lämningar, varav 18 är högar och 22 är runda stensättningar (Kulturmiljöregistret, förkortat KMR). Högarerna är 4–20 meter i diameter och 0,5–1,8 meter höga. Stensättningarna är 3–8 meter i diameter och 0,2–0,4 meter höga. Flertalet av dem är yt- eller kantskadade, en är dessutom avgrävd av den dåvarande infartsvägen till ett garage som stått på tomten. I gravfältets södra del, invid bostadshusets nuvarande parkering, ligger en jordkällare.

Cirka 20 meter söderut finns ytterligare ett gravfält, L1983:5173, bestående av 3 högar, 5–12 meter i diameter och 0,6–1,5 meter höga, och 10 runda stensättningar, 3–6 meter i diameter och 0,1–0,4 meter höga. Båda gravfälten är hårt åtgångna av bebyggelsen på platsen och har förmodligen ursprungligen utgjort en enda enhet.

Trakterna kring undersökningsområdet är rik på fornlämningar, flertalet påträffade vid arkeologiska insatser i samband med planläggandet av Ostlänken. I närområdet finns flera kända gravfält och ensamliggande stensättningar. Cirka 200 meter nordväst ligger gården Rogsta som registrerades i KMR samband med en arkeologisk utredning år 2015. Bytomten är idag både bebyggd och bebodd men har medeltida anor, äldsta skriftliga belägg är från år 1381 (Björklund & Hed Jakobsson 2015). Inom gränsen för bytomten har ett depåfynd av silverbrakteater gjorts (L1983:4821).

Figur 2. Karta över området väster om Tystberga. Platsen för schaktningsövervakningen är markerad med svart ring. Skala 1:10 000.

Figur 3. Karta över Bränn-Ekeby. Sträckan för schaktningsövervakningen är markerad med svart linje. Skala 1:10 000.

Bränn-Ekebys hytta

Bränn-Ekeby är beläget cirka 0,5 mil sydväst om Nyköpings stad. Schaktet för fiberkabeln skulle grävas genom hyttområdet L1984:6620 som är beläget på båda sidorna om Bränn-Ekebybäcken som i sin tur utgör gränsen mellan Bergshammar och Nyköping socknar. Längs med Bränn-Ekebybäcken finns flera hyttlämningar, flertalet av dem har medeltida ursprung.

I det senmedeltida Näveberg, sedermera Tuna bergslag, i Södermanland finns fyra huvudsakliga jordägare varav en är frälsegodset Ytterbo som innefattat Bränn-Ekebys hytta (Skjällberg 2001). Inom fornlämningen finns lämningar efter både den medeltida kopparhyttan och det styckebruk som anlades under 1600-talet. Vid den senaste inventeringen som utfördes år 1984 noterades en masugnsruin, en dammvall och tre slaggvarpar, en med kopparslag och två med masugnsslagg. En av de senare hade planats ut och använts som grund åt ett missionshus (KMR).

Inom hyttområdet finns ytterligare två registrerade lämningar. L1985:2884 utgörs av en oregelbunden husgrund, 14×5–6 meter stor. Det är oklart om det rör sig om en raserad husgrund eller upplagd röjningssten. L1985:2314 är en registrerad fyndplats av slagg. Öster om hyttlämningen, på norra sidan vägen, ligger gravfältet L1984:6838, bestående av 10 runda stensättningar, 3–6 meter i diameter och 0,1–0,4 meter höga. Söder om gravfältet finns ytterligare en husgrund registrerad, L1984:3456. Enligt muntliga uppgifter ska det röra sig om Bränn-Ekebys smedja men det har inte gått att fastslå med säkerhet (KMR).

Syfte och målgrupper

Syftet med schaktningsövervakningen var i första hand att undvika att fornlämning påverkades av arbetsföretaget och i andra hand, om så inte var möjligt, löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom de delar av fornlämningen som berördes, samt att tillvarata fynd. Målgrupper för undersökningen var främst Länsstyrelsen och företagaren.

Metod och genomförande

Fältarbetet genomfördes i samband med Gästabudstadens ordinarie schaktning. I Tystberga kom den ursprungliga kabelsträckningen att ändras efter önskemål från exploatören och fastighetsägaren. Den nya sträckningen innebar att kabeln förlades på den norra sidan om fastigheten Tystberga-Rogsta 3:10 istället för den södra som planerat. Därmed kunde schaktet förläggas i vägen vilket bedömdes utgöra ett mindre ingrepp. Det innebar även att anslutningen till bostadshuset inom Tystberga-Rogsta 8:1 grävdes genom trädgården på västra sidan om boningshuset. Denna del av tomten har tidigare schaktats ur för att användas som garageuppfart, vilket även noterats vid den senaste fornminnesinventeringen i området (KMR). Uppfarten är synlig på Eniros historiska flygfoton. Att flytta kabeln bedömdes utgöra ett bättre alternativ av både arkeologiska och logistiska skäl.

Även i Bränn-Ekeby grävdes schaktet i vägen, med 0,5 meters skopbredd och ner till ett djup av 0,7 meter. Påträffade lager och anläggningar undersöktes, mättes in och dokumenterades. Ett kolprov samlades in för ¹⁴C-datering.

All inmätning gjordes med RTK-GPS. Schakten och påträffade anläggningar fotograferades och dokumenterades skriftligt.

Resultat och tolkning

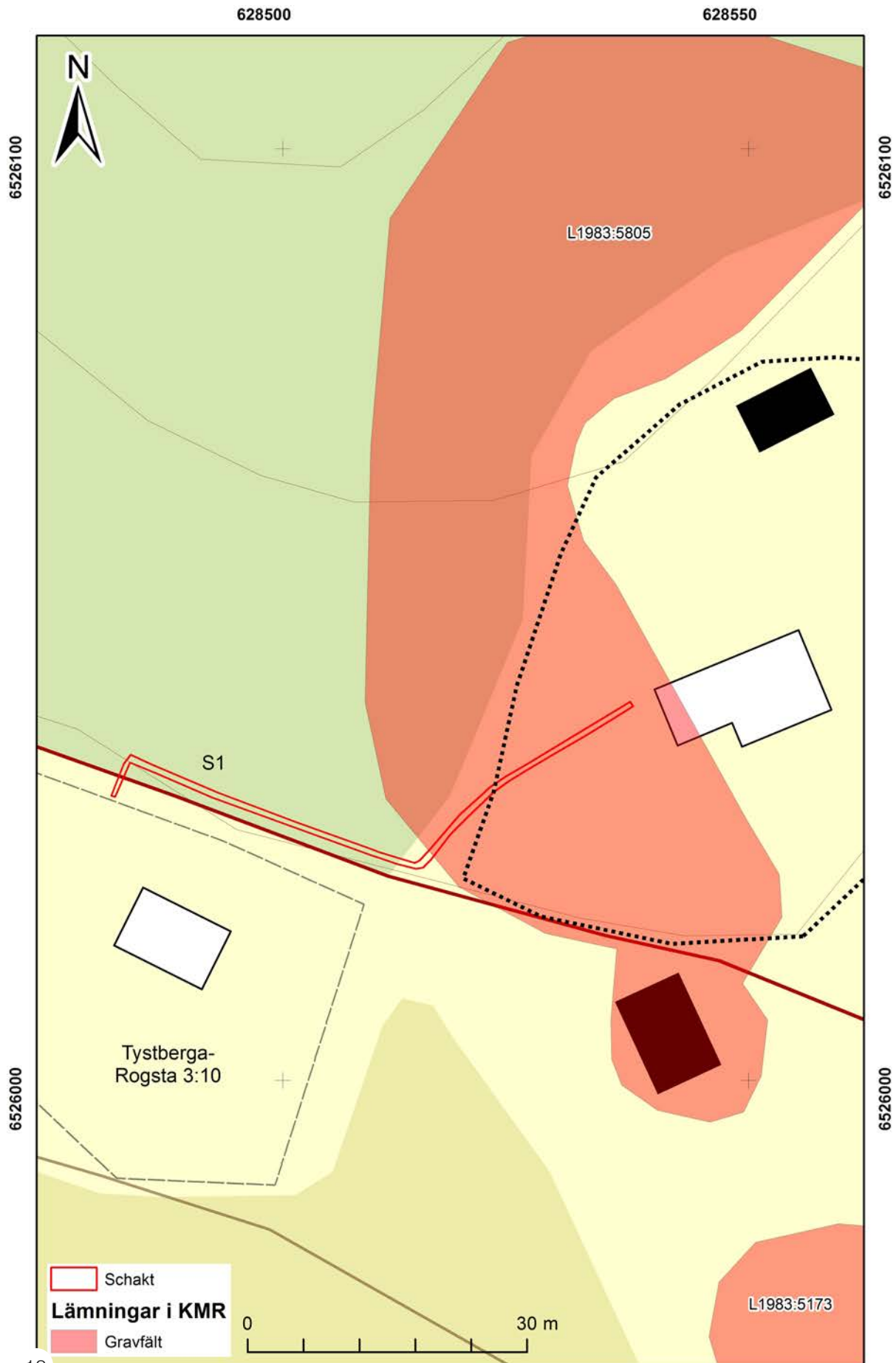
Tystberga, L1983:5805

I Rogsta övervakades en cirka 65 meter lång sträcka. Schaktningen inleddes inom trädgården till den fastighet där fibern skulle anslutas. Här grävdes ett 0,4 meter djupt schakt. Inga kulturlager fanns bevarade, här framkom naturlig nivå under trädgårdsjorden.

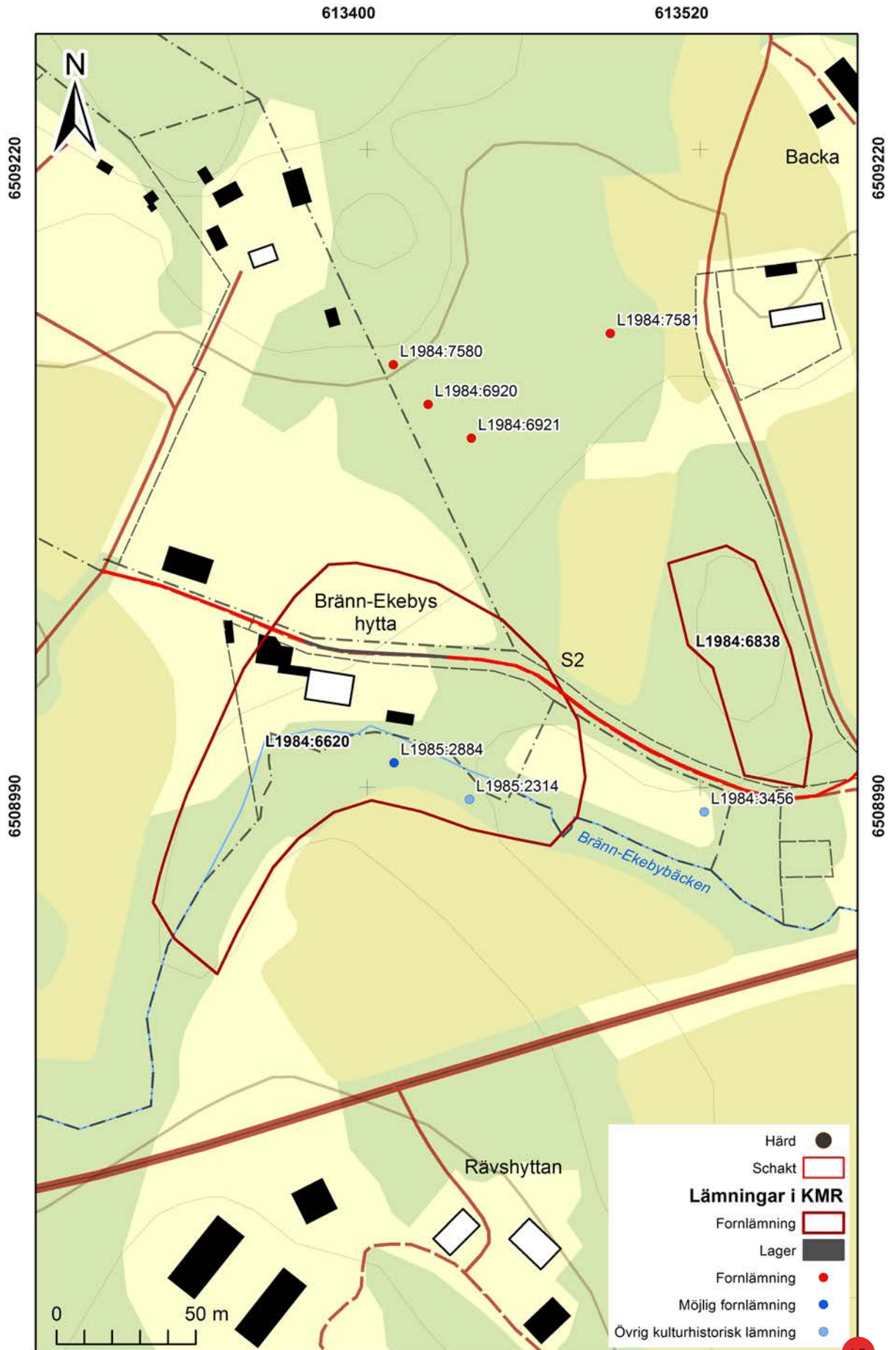
Schaktet fortsatte därefter ned för en slänt, till skillnad från trädgården var denna del inte synbart urschaktad. Undergrunden utgjordes av gul sandig och stenig morän och påträffades på 0,3 meters djup. Resterande sträcka grävdes enbart i vägen, intill ett befintligt dike, ner till 0,7 meters djup. Inga fornlämningar påträffades vid schaktningsarbetet.

Figur 4. Schaktningen avslutad och kabelnedläggning pågår. Den tidigare garageuppfarten är samma yta som är beväxt av grönt gräs till vänster om vägen. Foto från väster.

Figur 5. Plan över schaktet som grävdes i Rogsta, Tystberga. Skala 1:600.

Figur 6. Plan över schaktet som grävdes i Bränn-Ekeby. Skala 1:2000.

Bränn-Ekeby, L1984:6620 och L1984:6838

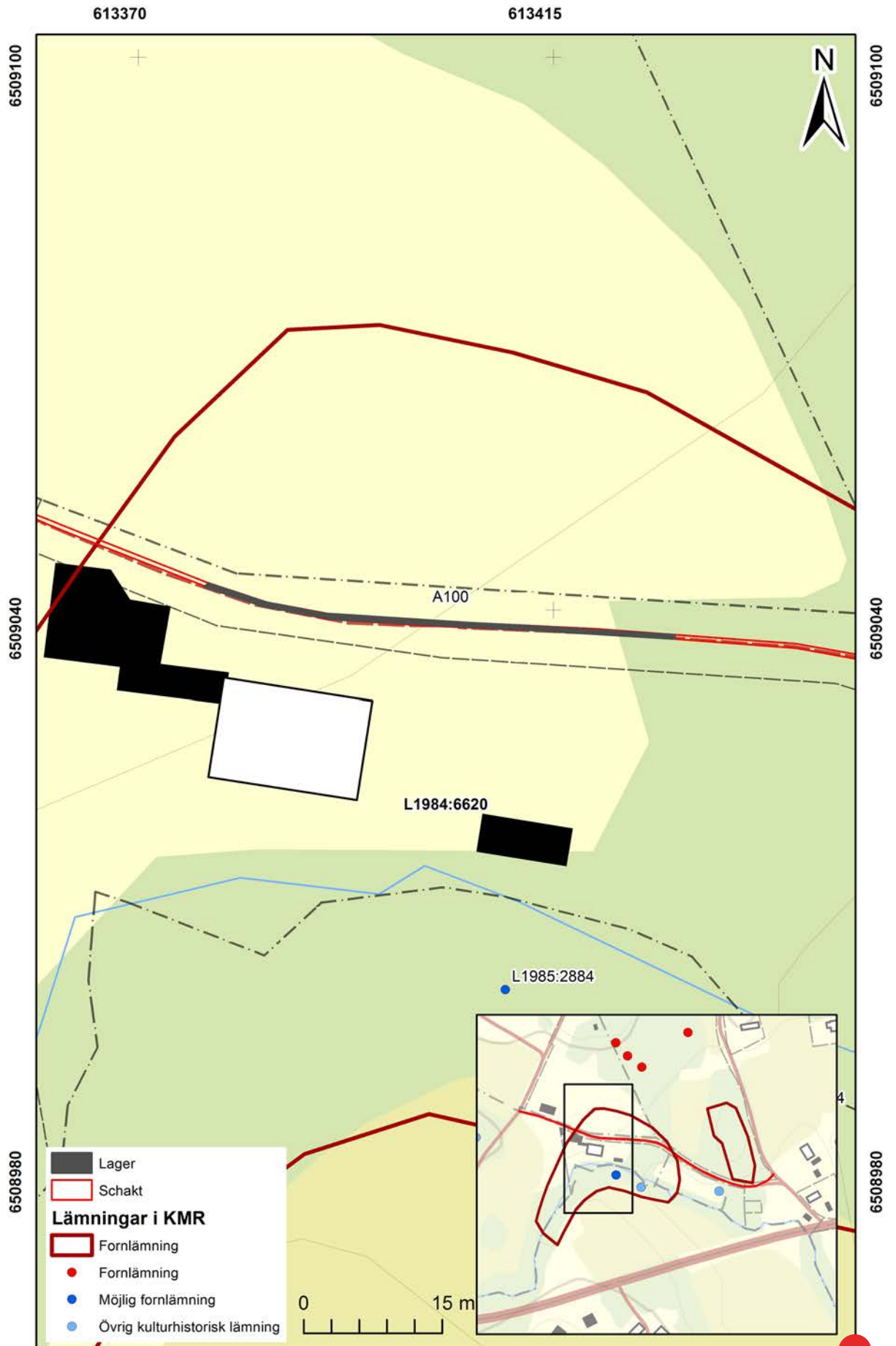
I Bränn-Ekeby övervakades en cirka 300 meter lång sträcka. Schaktningen inleddes i väst och grävdes i vägkanten, genom hyttområdet L1984:6620 och söder om gravfältet L1984:6620. Schaktet var 0,5 meter brett och 0,7 meter djupt. Undergrunden bestod i väster av brun lera för att i öster övergå i sandig stenig morän.

I vägbanan noterades slaggförekomst längs hela den övervakade sträckan. Längs med hyttlämningen framkom flera lager av sot och slagg, majoriteten masugnsslagg. I höjd med bostadshuset påträffades ett upp till 0,5 meter tjockt lager av sot, kol, bränd sand och stora mängder slagg, A100. Lagret observerades längs en cirka 50 meter lång sträcka och var som mest omfattande kring masugnsgunden. Det utgör rester efter hyttverksamheten vid det styckebruk som anlades under 1600-talet.

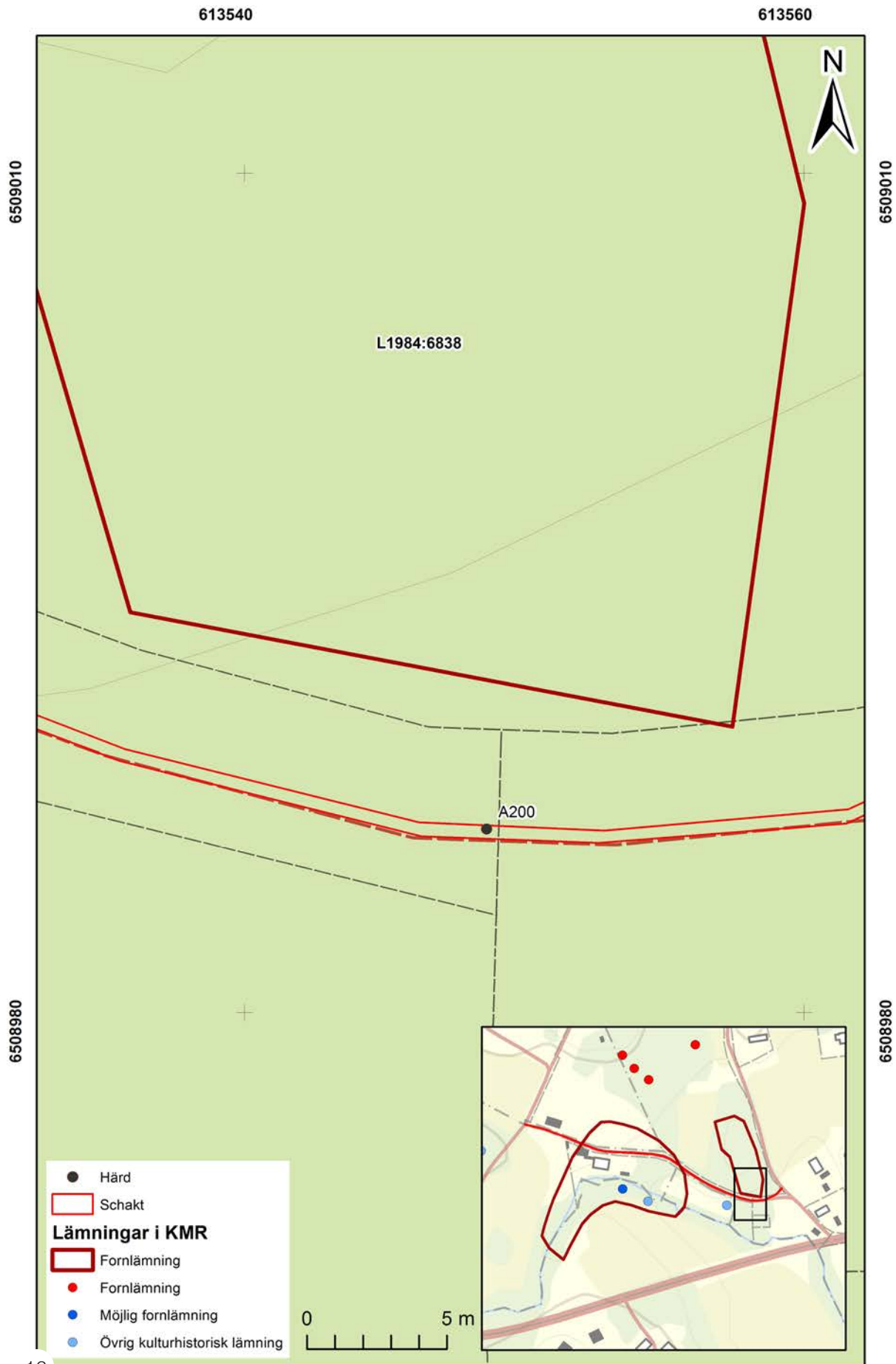
Söder om gravfältet framkom resterna av en härd, A200. Endast botten återstod, hela anläggningen mätte 0,6 meter i diameter och var 0,05 djup. Härden undersöktes för hand och kvarligger inte. Ett kolprov samlades in vilket ¹⁴C-daterades till 774–973 e.kr, alltså vikingatid, en datering som väl sammanfaller med det intilliggande gravfältet. Härden hör sannolikt ihop med aktiviteter kopplade till gravfältet. Den visar också att det är möjligt att gravfältet sträcker sig längre söderut än vad som är märkbart i terrängen idag. Härden har i samband med uppdraget registrerats i KMR och fått lämningsnummer L2021:1479.

Figur 7. Lagret A100.

Figur 8. Plan över lagret A100 inom L1984:6620. Skala 1:600.

Figur 9. Plan över härden A200/L2021:1479. Skala 1:200.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med schaktningsövervakningen var i första hand att undvika att fornlämning påverkades av arbetsföretaget och i andra hand, om så inte var möjligt, löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom de delar av fornlämningen som berördes, samt att tillvarata fynd. Inga avsteg från undersökningsplanen gjordes.

Referenser

Tryckta källor

Björklund, S. & Hed Jakobsson, A. 2015. *Arkeologisk utredning etapp 1. Ostlänken – Delsträckan Sjösa-Sillkrog*. Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2821.

Skyllberg, E. 2001. *Södermanlands medeltida bergsbruk – en feodal angelägenhet*. Diss. Stockholms universitet.

Webbmaterial

Eniros historiska flygbilder: www.kartor.eniro.se

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt-nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning	Anl
S1	65x0,5	0,4–0,7	Tystberga. Grävt genom trädgård i öster och vägkant i väster. 0,3–0,4 meter trädgårdsjord som i väst övergår i stenig torv och vägbeläggning. Därunder steril undergrund av gul sandig och stenig morän.	-
S2	300x0,5	0,7	Bränn-Ekeby. Schaktet grävdes mitt i vägen, under väggruset framkom A100, därunder steril undergrund av beige lera.	A100 A200

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl-nr	Typ	Storlek (m)	Beskrivning	Kommentar
A100	Lager	Ca 50x0,5	Upp till 0,5 meter tjockt, består av sot, kol, bränd sand och innehåller stora mängder masugnsslagg.	
A200 L2021:1479	Härd	0,6 Ø	Svagt oval. 0,05 meter djup, endast botten återstod.	Undersökt och borttagen.

Uppsala 2021-03-02

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Erica Strengbom
Arkeologgruppen i Örebro AB
Radiatorvägen 11
702 27 ÖREBRO

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Bränn-Ekeby, Nyköping, Södermanland. (p 3385)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-69016	A6	-23,4	1 182 ± 31

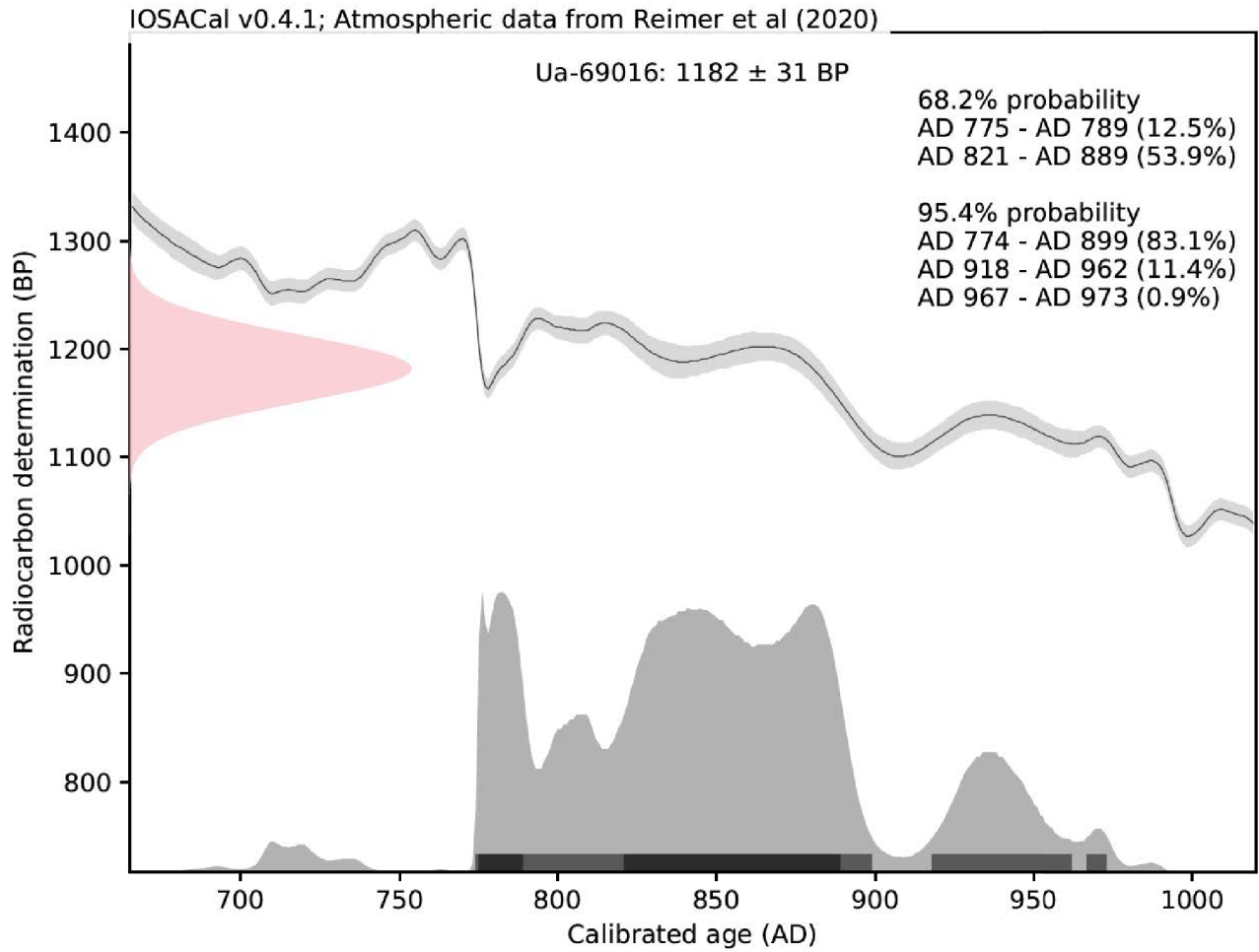
Med vänliga hälsningar

Lars
Beckel

Daniel Primetzhofer/Lars Beckel

Digitally signed by
Lars Beckel
Date: 2021.03.02
10:24:57 +01'00'

Kalibreringskurvor

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2021:21

